

"המשך מעל הפרק בגליונות הקודמים"

הרב פנחס חיים גרינוואלד

ראש כולל אוהל יוסף פאפא מאנסי

עוד בענין פתיחת מים חמין ביו"ט

שעושה מלאכה שהסדר שהמלאכה נעשית ע"י גרמא חשוב מלאכה מחשבת וחייב.

ונחלקו הפוסקים אם יסוד זה נאמר רק באותה מלאכה שדרכו שכל המלאכה לעשות באופן גרמא כמו בישול צידה וזורע (ושכן הוא דעת הרא"ש) דדוקא במלאכות אלו שדרכן לעשות באופן גרמא חייב, אבל לא בשאר מלאכות שדרכו לעשות ע"י פעולה גמורה, וכן הוא דעת האג"ט (חורש ג') והגהות ח"ס והנתיב חיים בסי' רנ"ב על המג"א סק"ז. אבל כמה פוסקים סבירא ליה דלאו דוקא באלו מלאכות אלא בכל מלאכות הוא כן, וראייתם ממה שמבואר בירושלמי (הובא בביה"ל סי' שיי"ט ד"ה מפזר) דאם העביר רוק ע"י רוח דחייב משום הוצאה דלא הוי גרמא כיון דאורחיה בכך, וכן הוא דעת הבית שלמה (יו"ד סי' קכ"ב) וזרע אמת (סי' מ"ד).

ג. שוב מחדש יסוד שלישי, דאף לאלו הפוסקים המקילין בהנ"ל וסוברים דדוקא באלו המלאכות שדרכו של המלאכה הוא כך ולא בשאר מלאכות, א"כ במולד אש שאינו מן המלאכות מותר גרמא, מ"מ בני"ד כתוב דכלי שהוא בנויה ומתקנת בצורה מיוחדת לצורך מלאכה זו נחשב למעשה וכידו אריכתא.

ולפי"ז מסיק להלכה לאסור פתיחת המים חמים ביו"ט דלא נחשב כגרמא מטעמים הנ"ל, א' דהרי נתכוין לכך ונתקיימא

שלומים רבים כטל ורביבים, לסיני ועוקר הרים, מקור מים חיים, מפורסם בקצוי תבל וים רחוקים

הרה"ג כש"ת ר' מנחם מאיר ווייסמאנדל שליט"א גאב"ד נייטרא פה עיה"ת מאנסי נ"י. אחדשה"ט ושלום כבוד תורתו, הנה נא נתכבדתי מרום מע"כ תשובתו הרמה הצולל בדברי הפוסקים מלאים בבקיאות וחריפות בסוגיא חמירא בגרמא בשבת והמסתעף, ובתוכו מבאר דעתו הגדולה לאסור לפתוח ברוז מים חמים ביו"ט משום איסור מולד אש¹, ואין דעתו מסכים למה שבררתי להיתר דדינו רק כגורם ועוד היתרים שכתבתי בזה, ובאמת דבריו קילורין לעינים, ועל אדני פז מיוסדים, רק כתלמיד הדין אבוא בכתובים וללקט שיבולים מה שהעלה במצודתי נתפסים על דבריו הישרים.

א) בתחלה נצטט מה שמע"כ מברר לאיסור (באות א') דנידן דידן לא נחשב לגרמא הוא מכח ג' טעמים.

א. ע"פ מה שחידש הגאון בעל אבן העזר (סי' שכ"ח) והחלקת יואב (סי' י"א) דכל גרמא המותר בשבת תלי' ג"כ במלאכת מחשבת, ואם עושה פעולה כדי שיתקיים מחשבתו לענין שבת הוי מעשה ולא גרמא. (שוב הביא מהאבנ"ז (סי' ע"ב) ובשו"ת מהר"ם שיק (סי' קט"ו) והמהרש"ם (ח"ז סי' נ"א) שחולקים על שי' האבן העזר הדין).

ב. הביא מה שכתבו הפוסקים שכל היכי

1 וחייב אני עוד הפעם להדגיש שאין כוונתי להתיר אותו המיחם שעשוי באופן שליכא מיחם המכיל מים (וקורין אותו טאנקל"ס) רק שבכל פעם בעת פתיחת המים נכנס מים קרים תחתיהן ותיכף בפתיחתו מתחיל העלעקטריק לפעול להחם המים, דבאופן זה לא הוי בגדר גרמא כיון שנעשה תיכף ומיד, וכונתינו הוא רק באותו מיחם שיש מיחם גדול שבכל

(באות ח') דין זה לפתיחת מקרר שכתבו הפוסקים דהוי בכלל דבר שאין מתכוין וספק פ"ר משא"כ בניד"ד דבע"כ רוצה שיכנס עוד מים ע"כ נחשב למתכוין, דגם שם לא יצויר שהמאכלים ישארו בקרירותן אם פותחין וסוגרין הדלת בלי שהעלעקטרי"ק יתחיל לפעול ואפ"ה מקרי בכלל דבר שאין מתכוין, ומה שכ' שלגבי המאכלים נוח להם שלא יכנסו כלל האויר חם, הרי סברא זו י"ל ג"כ הכא דלא איכפת לו להמים היוצא אם נכנס תחתיו מים אחרים רק שבהכרח כדי שיהא לו עוד מים אחרים רצונו בכך א"כ דומה ממש לנידן פתיחת מקרר, [ואדרבה בפתיחת המקרר שמכניס אויר חם בהכרח רצונו שידלוק תיכף הלעקטרי"ק כיון שבפתיחתו מקלקל מטרות המקרר וע"כ רצונו תיכף לתקן הקלקול, משא"כ בניד"ד דאינו מקלקל אלא על לעתיד שיצטרך אח"ז עוד מים חמים], סוף דבר בשניהם א"א שיתקיים השימוש אלא אם שידלוק הלעקטרי"ק ולא נחשב זה לדבר המתכוין כיון שאין מתכוין בשעת מעשה לזה.

וגם מה שכתב מע"כ באות ט' דנידן דידן דומה למה שכ' הפוסקים דאם פותח דלת של מקרר ונדלוק האור הקבוע בתוכו דחייב משום מבעיר ולא נחשב כא"מ דשם כיון דעשוי ליהנות גם מהאור ע"כ מייחסין פעולת פתיחת הדלת למכוין גם ע"ז כיון דבע"כ נהנה מיד בפתיחת הדלת ולכך עשוי, ועוד מסתבר דגם שם דינו כאין מתכוין אלא שחייב כיון דהוי פ"ר דניחא ליה, משא"כ כאן בפתיחת המים חמים דלא מכוין כלל לצורך הנאה של אח"כ דהיינו שיתחמם עוד מים ע"כ מסתבר דנחשב לדבר שא"מ.²

מחשבתו. וכונתו בזה לסברה א' שכתב בשם האבן העזר לאיסור. ב' כיון שדרכו בכך, וכונתו לשי' הפוסקים בסברה ב' הנ"ל דאם הדרך לעשות מלאכה באופן זה לא נחשב לגרמא. ג' כיון דהוא כלי שעשוי לפעול בזו הצורה ע"כ נחשב כל הפעולה כידו אריכתא להדליק האור, ע"כ הוא תוכן דבריו.

שי' האבן העזר להחמיר הוא רק כשמכוין למלאכה זו

(ב) והנה אבוא על ראשון ראשון, ביסוד הא' שכ' דלפי שי' האבן העזר כל היכא שמכוין לאיסור נחשב לעשיה, יש להעיר (לבד מזה שהמג"א הוא חולק עליו בס"י רנ"ב סק"ז) דמ"מ בניד"ד אין מחשבתו כלל להולדת אש אלא רק על הוצאת מים חמים, ואף באופן דהוי פ"ר מ"מ אין מחשבתו לכך (וכ"ש בניד"ד דלא הוי פ"ר אלא בכלל ספק פ"ר). וא"כ אינו דומה כלל לנידון מה שכתב האבן העזר לחומרא, כיון דשם כל כונתו לטחינת החיטין.

וראיתי מה שכ' מעכ"ת באות ז' שניד"ד נחשב לדבר שמתכוין כיון שצריך שיסקו מים החדשים להשתמש בו לאחר זמן הרי לא נכנס בכל לגדר דבר שאין מתכוין, שכדי לקיים מחשבתו ורצונו הרי בהכרח שיודלק האור דהרי א"א לחמם בלי זה עכ"ת, ולענ"ד דומה ניד"ד לפ"ר דניחא ליה דמ"מ נחשב לדבר שאין מתכוין כיון דבשעת מעשה אין מכוין כלל לזה, ומהיכ"ת לומר כיון שצריך לו, וניחא ליה הוי בכלל מתכוין דסכ"ס אין מכוין למלאכה זו.

עוד יש להעיר על מה שמעכ"ת מחלק

ע' שנוטלין ממנו מים טוב נתמלא עם מים קרים, ימלא החסרון שלקה וכשמגיע לדרגא שהוכן שם ע"י טערמאסטאט מתחיל פעולתו לבשל המים.

2 ואף אם תימא שלענין פסיק רישא כגון מה שנוגע להחמיר פ"ר ע"י עכו"ם מה (כמו שכתבו הפוסקים בזה להתיר ע"י רמ"א ס"י רנ"ג ס"ה) ולגבי ענין זה יש אפשר לדון אם נחשב כמתכוין אבל לענין גרמא שיהא אנו מייחסין למעשה המלאכה שלא יהא נקרא גרמא לסיבת שכ' האבן העזר שבשבת תלי' הכל במלאכת מחשבת מסתבר שניד"ד לא נקרא מלאכתו על מחשבת הולדת אש עד שתאמר שהודח האש נחשב כעשייה כיון שאין כונתו כלל להאש שנוולד. ואין ענין זה למה שמבואר בתוס' (ביצה ל"ב ע"ב) בענין עשיית אוהל כשמסדר עצים מלמטה למעלה וע"י ברש"י דדוקא לר"י אסור אבל לר"ש מותר דהוי דבר שא"מ, אבל התוס' שם (בר"ה מלמטה) כתוב דאסור אף לר"ש דמתכוין

שיק ומהרש"ם. אבל להלכה קשה להכריע עיין בביה"ל סי' רנ"ב (ס"ה ד"ה להשמות) דהסכמת האחרונים כדעת האבן העוזר, וכ"כ בחזו"א סי' ל"ו ריש סק"א).

שי' האבן העוזר לא נאמר בגרמא שסוף החמה לבוא

ג) ואחשבה לומר עוד דאף לשי' האבן העוזר דסובר דכל שמכוין לכך לא נחשב לגרמא י"ל דלא החמיר אלא בגרמא שכוח המלאכה שעשה נמצא כבר בשעת פעולת האדם אבל אופן גרמא בסוף החמה לבוא והיינו שלא היה בעולם כלל בשעת פעולת האדם אפשר לומר דלא אסר האבה"ע מה"ת, ואם כנים אנו א"כ ניד"ד דומה לכאורה לסוף החמה לבוא וכמו שהארנו כבר בדברינו (במכתב הראשון), וליכא ראייה אף לשי' האבה"ע והא ראייה מהא דמבואר בסי' של"ד (סכ"ב) שמותר לכבות דליקה ע"י כלים של חרס מלאים מים דנחשב הפסק הכלים לסוף החמה לבוא, וכן נראה בשו"ת מנח"י הנ"ל שמע"כ מביא (באות ד') דיסוד של האבה"ע הוא דוקא שליכא הפסק לפעולה שלו משא"כ גרמא שנפסק מעשיו ומדייק כן מדין הנ"ל שמותר לכבות דליקה ע"י כלים מלאים מים שלא נחשב לעשייה אף להאב"ע, וא"כ ה"ה בניד"ד בפתיחת הברז דליכא אש בעולם בשעה שפותח הברז, וגם יש הפסק בין הברז להאש ע"ה הוי כמו הפסק כלים שדומה לסוף החמה לבוא דמותר אף לשי' האבן העוזר.

שי' האחרונים שפברו דאם דרכו בכך הוי

כעשייה ג"כ רק במכוין למלאכה זו

ד) יסוד הב' שמע"כ צידד לאיסור, ע"פ שי' הבית שלמה וזרע אמת דכל מלאכה שאורחיהו בכך לא מקרי גרמא אלא עשייה, ולא דווקא באלו המלאכות שכל עיקרו של מלאכה זו נעשית ע"י גרמא כמו זורה וצידה, אלא אפילו בכל מלאכת אם הוא דרכו ע"י

וראיה ברורה לזה מדברי האבן העוזר בעצמו שכ' שם (אחר שמחדש יסודו דבשבת תלוי הכל במלאכת מחשבת) אבל בדין להעמיד בהמה ע"ג מחובר דאין כונתו ומחשבתו על שום מלאכה רק שבהמתו תאכל ותמלא כריסה ואין מחשבתו לא היה על המלאכה כלל עכ"ל האבה"ע.

ולפי מה שכתב מע"כ (באות ז'): "דלא נכנס בכלל וגדר דבר שא"מ שהלא כדי לקיים מחשבתו ורצונו הרי בהכרח שיודלק האור דהרי א"א לחמם בלא זה", ותימא דגם במעמיד בהמה א"א לקיים מחשבתו שתאכל הבהמה אלא א"כ שתעקר הבהמה מן המחובר ובע"כ רצונו שיעשה מלאכת קוצר ועכ"ז נחשב הדבר למלאכה שאינו מתכוין, אלא בע"כ כוונת האבן העוזר לאסור הוא רק באופן שלהדיא מכוין לאותו המלאכה כגון במלאכת צידה ובהעמדת עלוקה.

ומה שמדמה זה למה שכ' הרשב"א [הובא במג"א סי' שט"ז] דאם נועל דלת ומתכוין לשמור הצבי והתקיימו מחשבתו אסור מה"ת, לע"ד אינו דומה כלל דשם מיירי שמכוין להדיה לשני דברים לנעול הדלת ולשמור הצבי משא"כ בכאן, וכן מה שהראה מקום למה שמבואר בסי' רנ"ג (ס"ה) בדין לשים תבשיל על התנור בית החורף דכתוב התה"ד להתיר (הובא ברמ"א סי' רנ"ג ס"ה), התם ג"כ רצונו ובהכרח שיתחמם גם התבשיל ואפ"ה מתיר התה"ד, ובהכרח לומר כיון שאין מתכוין בשעת עשיית מלאכה לכך לא נחשב לדבר המתכוין.

שו"ר במאור השבת (ח"א עמוד תק"ט) מכתב מהגאון רש"ז אויערבאך ז"ל שכתב דניד"ד הוי בכלל דבר שאין מתכוין.

(חוץ מזה יש חבל פוסקים שחולקים על האבן העוזר וסוברים כהמג"א דאם חסר מעשה מלאכה אינו חייב אף שמחשבתו לכך, כמו שציין מעכ"ת לדברי האבנ"ז ומהר"ם

הפוסקים כמו שהבאנו לעיל אות א'.

אם אמרינן דכל מקום שהכלי פועל כאופן גרמא נחשב למעשה

(ה) ועל השלישית אני בא במה שכ' מעכ"ת יסוד חדש, דכלי שהוא בנוי ומתוקנת בצורה מיוחדת שפועל גרמות לעשות מלאכה הגם שכלי הפנימי פועל בצורת של גרמות נחשב הכל למעשה ואין אנו מתחשבים באופן איך הכלי פועל אלא כיון שהוא אוהז הכלי ועושה בו מלאכה נחשבת למעשה וכידו אריכתא עכ"ד, ומביא ראי' לדבריו מדברי אחיעזר (ח"ג סי' ס') (שסובר בנידן הקודם כשי' הרא"ש להקל בשאר מלאכות שאין עיקרן של מלאכות ע"י גרמא) מ"מ סובר דכפתור הפועל ע"י קופץ ונעשה חיבור הוי מעשה, ועוד מביא ראייה ממה שכתב החזו"א (פרק סי"ד), ולע"ד אחר העיון בדבריהם יש לפקפק על הראיות, דבדברי אחיעזר (שם) בטעם בסיבוב הכפתור דחייב משום דמי לבודקא דמיא שנעשה ככח ראשון וגם כתוב לאסור משום שי' האבן העוזר, אבל לא כתב כלל מה שכ' מעכ"ת.

גם עיינתי בדברי החזו"א (בבא קמא סימן י"ד ד"ה החורש) והנראה מדבריו הוא כך, [בתחלת דבריו כתוב החורש או זורע במכונה המתוקנת לכך והאדם לוחץ לחיצה ראשונה ועי"ז מוציא כח חום הגורם להאדים שיניעו הגלגל ותנועת הגלגל ממשכת יצירת האדם וכן חוזר חלילה, וע"ז כתוב החזו"א] דכל החרישה חשיבה גירא דילה ומעשיו וכמו שכ' הנמוקי יוסף דכל ההמשך הוא מעשיו אלא שמלאכת הכל נעשה בשעה ראשונה עכ"ד, הרי טעם א' האוסר הוא משום דהכל נחשב ככח ראשון⁴, משא"כ בניד"ד דיש לחלק

גרמא נחשב כעשייה, [לאפוקי שי' הרא"ש והרבה פוסקים שהזכרנו למעלה שחולקין וסוברין דדוקא באלו מלאכות שדרך של כל המלאכה ע"י גרמא דוקא באלו מחויב ע"י גרמא כשהדרך בכך], על כן לענין הולדת אש אף דעיקר של מלאכה זו הוא לא ע"י גרמא³, מ"מ כשיש דרך מסוים להדליק אש באופן גרמא ג"כ נחשב לעשייה, א"כ בניד"ד יש לחשבו כעשייה כיון שדרכו בכך כן הוא דעתו.

אבל לענ"ד נראה דאף הפוסקים אלו לא כתבו סברא זאת אלא באופן שמכוין למלאכה זו, אז ניתן לומר שדרך של מלאכה זו לעשות באופן זה, וכמו שכ' האחיעזר לענין הדלקת אור ע"י כפתור, משא"כ בניד"ד שאין מחשבתו בפתיחת המים חמים לכאורה ע"ז ליכא שוב ראייה לאסור, וכן מפורש בשו"ת מנח"י (ח"ב סי' ש"ג) שמעכ"ת ציין לדבריו שדוקא באופן שמתכוין לכך אז דוקא נחשב לעשייה, וכמו שהביא שם לשון ר' חננאל לענין פתיחת הדלת ומכניס הרוח ומכבה הנר דנחשב כעשייה כיון דמשויה ליה אורחיה ומחשב לכך, וכן הביא מרש"י לענין מלאכת זורה שכ' בנתקיים מחשבתו דניחא ליה ברוח מסייעתו ע"כ, ולפי"ז לפי מה שביארנו דבפתיחת מים חמים לא נחשב לדבר שמתכוין בעשייה זו עכ"פ, (אף שודאי רצונו בכך מ"מ אין זו מחשבתו כלל בעת פתיחת המים), ע"כ שפיר י"ל לחלק אף לאלו הפוסקים.

לבד מזה שיש חבל פוסקים שחולקים על הנחה זו וסוברין דדוקא באלו מלאכות שעיקרן של מלאכה זו נעשית ע"י גרמא במשכן, כמו זורע וזורה ומבשל לאפוקי שאר מלאכות וכמו שהביא מעכ"ת בדבריו שכן הוא הרבה גדולי

3 אולם עיין בחזו"ן איש בב"ק סימן י"ד ס"ק י"ב דגם במלאכת הבערה עיקר נעשית ע"י הרוח והוא מהמלאכות שעיקר עשייתן בגרמא וגם בשו"ת מנחת יצחק ח"ב סי' ט"ז סוף אות ג' שהביא מתשובת ריב"א שהבערה היא ממלאכות שעיקר צורתו ע"י גרמא.

4 וזהו כעין מה שכתב בתבואת שור סי' ז' בסרנא דפתרא ר"ל גלגל שהולך ע"י שיסובב האדם גופא את הגלגל ויש על הגלגל סכין וע"י הסכין נשחט בהמה דכשירה השחיטה, ואפילו מתגלגלת כמה פעמים אחר שטר ידו מ"מ הוי כמעשהו דהכל בא מכחו, וכן קי"ל בהל' נט"י סי' קנ"ט במג"א סק"כ עיי"ש.

השבת זייגער כהבערה גמור ולא כגרמא וחיליה משי' האג"מ שאוסר שבת זייגער, הנה באמת לא כתב האג"מ לאסור מטעמיה דמר עיין בשו"ת אג"מ, ועוד דידוע מכמה גדולי הפוסקים שסברו ששבת זייגער דינם רק כגרמא עיין בחזו"א (הל' שבת סי' ל"ח סק"ב ד"ה נראה) שכתב נראה דאם שלב את השעון לכפות את המנעל של העלעקטריק בשבת בשביל שיכבה לזמן ידוע חשיב גרמא ואין בו איסור דאורייתא דהוי כגודר בכלי חרס חדשים דעדיין חסר מעשה של הילוך השעון ונולד כח שני עכ"ל, וכן יש עוד כמה אחרונים שסברו כן ואכמ"ל (רק שיש אוסרין מטעמים אחרים שאין כאן מקומם), וכן הוא דעת הגאון בעל מנחת שלמה בשו"ת ח"א סי"ג שנוטה הדבר דשבת זייגער הוא רק כגרמא⁵, (ואף שהוא מן הסוברין ג"כ כמו הסברא שכתב דהוי כיבוי אריכתא (עיין מנח"ש ח"א סל"א) מ"מ בניד"ד לא מזכיר סברה זו), וע"כ יש להוכיח דאף את"ל הסברה מ"מ בנידן גרמא שדומה לסוף החמה לבוא לא אמרינן סברא זו, וכיון שעדיין לא הולד אש יש לחשב כגרמא גמור וה"ה בנידן דידן.

(ז) ועוד יש להוכיח מכמה דינים דלא אמרינן הסברא שאם הדרך לעשות מלאכה באופן זה נחשב הכל כידו אריכתא, ולדוגמא, בהלכות נט"י סי' קנ"ט כתב בשו"ע הרב סי' קנ"ט סי"ח, ובמ"ב ס"ק ס"ד דאם יש ברזא מתוקן" לפתיחת המים אין ליטול הידים אלא צריך לסגור ולפתוח כמה פעמים לכל יד ע"כ, ושם מיירי שיש ברזא מתוקן ואעפ"כ אסור ידיו דלא הוי כנוטל ע"י מעשה ידיה, ולפי הסברה שכתב מע"כ היה מותר ליטול ידיו מהברז כיון דמתוקן לכך הוי כידו אריכתא.

וכן יש להוכיח ממה שכתב בשו"ת זרע

דנשתנה כמה מיני תוצאות עד שמולד האש וגם שניד"ד דומה לסוף החמה לבוא כיון שבשעת פתיחת הברז עדיין ליכא בעולם כוח האש כלל.

שוב כתב החזו"א דנראה דעיקר חרישה וזריעה נעשה ע"י שור ואין האדם רק הנועץ את יתד המחרישו ומחרישו ומבואר בחזו"ל דחורש בשור חייב ביו"ט, וע"ז כתב אע"ג דעיקר המלאכה נעשה בכח השור המושך מ"מ כיון דדרכו בכך זהו עיקר המלאכה עכ"ד החזו"א, וסברא זו במושכל ראשון נראית כמו שכתב מעכ"ת, מ"מ אחר העיון רואין דדבריו נאמרין דוקא באלו מלאכות שעיקר של המלאכה להעשות כך כמו בחורש שכן הוא עיקר מלאכת חורש שנחרש ע"י מחרישה ע"כ דנים אותה כעשייה, (וכמו שכתבנו לעיל באות ב' דבמלאכת אלו שדרכן של מלאכת אלו בכך לכו"ע נחשב כעשייה), משא"כ בשאר מלאכות שאין עיקר מלאכתו בכך, וא"כ בניד"ד שאין עיקר דרכו של מולד אש ע"י גרמא, וגם שאין מכיון כלל לזה, ליכא ראייה לומר כן, ובזה נדחה גם הראיה שמביא מחידושי הרמב"ן מה שכתב לענין חורש. והאמת אגיד דבשו"ת מנחת שלמה (ח"א סל"א) כתוב סברת מעכ"ת דהוי כידו אריכתא, מ"מ אין זה מוכרח לענינינו דנראה שהוא מדבר כשמכוין למלאכה זו משא"כ כאן דאין עיקר הכוונה על הולדת האש, וגם כיון שכאן הוי גרמא שדומה לסוף החמה לבוא, ע"כ לא אמרינן יסוד זה וכמו שהוכחנו לעיל.

נידן השבת זייגער אם אוסר מטעם דנעשה מיוחד לכך

(ו) עוד מה שכתב מע"כ דמטעם שנחשב הכל כידו אריכתא יש לחשוב גם הערכת

5 ורק הוא מסתפק דמטעם אחר לא יהא נחשב לגרמא כיון דהזייגער מסתובב ומתחיל תיכף להתקרב למקום הכיבוי ודומה כאילו שופך מים במקום מדרון רחוק ממקום השריפה ע"כ כתב דיש לדון טובא אי הוי כגרמא או כמכבה בידיים משא"כ בנידן דידן דיש כמה שלבים דפתיחת המים גורם שינוי פעולת הטערמאסטאט, והטערמאסטאט גורם פעולת חיבור עלעקטריק, וחיבור עלעקטריק גורם הפעולה של הולדת ניצוצא אש, ועכ"פ בכל אופן אינו אוסר מטעם ידו אריכתא וע"כ דכאן כיון שיש הרבה פעולות וגם ולא נולד האש בעת פתיחתו לא אמרינן סברה דהוי כיבוי אריכתא.

בעולם ע"כ לא אמרינן דהכל נחשב כעשייתו אלא נידן כגרמא, וכמו שציין המהר"ם שיק שם לדברי התוס' (סנהדרין ע"ז) שהקשו התוס' למה פטרו דהשיך נחש ולא אמרינן דחייב כמו אשו משום חציו ותי' התוס' דאין הארס בעולם דהארס מעצמו מקיא וא"כ ה"ה בנידן זייגער ובפתיחת חמין דג"כ ליכא האש בעולם בשעת פתיחת החמין.

ומע"כ כתב אח"ז דמשמע מתוס' דאם הארס היה בעולם אף שעומד במקום רחוק ולוקח זמן מה לא שייך תי' של התוס', ע"כ כתב דה"ה בניד"ד והגם דהאש אינו נולד בשעה שפותח הברז מ"מ הלא זה מעשה אחד שפעולתו מתקדמת, עכ"ד, גם זה לא הבנתי דהלא זהו עיקר החילוק שמחלק התוס', דלא אמרינן אשו משום חציו דכיון דאינן בעולם, וע"כ בניד"ד שבעת שפותח הברז אין האש בעולם, דומה ממש למש"כ התוס' בהפסוק של השיך נחש, ע"כ לפענ"ד שפיר שניד"ד דומה ממש לנידן הזייגער שדן המהר"ם שיק להתיר, ואינו דומה לעלוקה שדעת המג"א שנחשב לעשייה ששם אינו מחוסר כלום ועוד ששם מתחיל תיכף למצוץ דם משא"כ נידן דידן.

עוד סברה להשוות נידן דידן להיתר המהר"ם שיק בזייגער

(ט) ועוד יש לומר, דסברת המהר"ם שיק להחמיר כשאינו נפסק מעשה האדם הוא רק בדבר שליכא אלא אחד להעשות, כמו נידן עלוקה או נתינת חיטים בריחיים דליכא אלא שלב אחד, בזו דוקא אמרינן שמתקדם לדרכו ונחשב הכל כעשייה שלו, והחידוש הוא דאף שלא נעשה תיכף רק שלוקח זמן מה (שבדרך כלל זהו סיבה שמחשב כגורם כמו שהארכנו במכתבי הראשון בשם גדולי הפוסקים), ע"ז אמרינן כיון שמעשיו מתקדם ומתחיל לילך נחשב הכל כעשייה שלו כמו טחינת חיטים ועלוקה, משא"כ כשיש הרבה שלבים (אף שהשלבים קשורים זה בזה), מ"מ

אמת (ח"א סי' ס"ד) שכתב בענין כלי שעשוי לכבות דליקה ע"י שמניעים ברזל ועי"ז עולה מים ע"י צינור וכתב שלא נחשב רק לגרמא ולא עמד כלל על סברת שכ' מע"כ שאם הכלי מיוחד לכך לא נחשב לגרמא.

וכן יש להוכיח ממה שמבואר בשו"ת בית יצחק (שבת סי' נ"ז) בענין אם מותר לשלוח טעלעגראף בשבת והביא מה שכ' הזרע אמת הנ"ל ונוטה לומר דהוי רק גרמא עיי"ש ולא עמד על סברתו שכיון שהוא מיוחד לכך לא נחשב לגרמא.

נידן דידן דומה לנידן המהר"ם שיק שמתיר להעמיד זייגער

(ח) עוד כתב מע"כ (באות ב') לחלוק על מה שדמיתי נידן דידן למש"כ המהר"ם שיק (סי' קנ"ט) בענין שבת זייגער, ומחלק דדוקא הליכת זייגער נחשבת לגורם כי מתחיל פעולתו אחר שפסק מעשה האדם משא"כ כשאינו נפסק מעשה האדם דהכל נחשב בכלל עשייה כמו שהזכיר המהר"ם שיק סברה זו וא"כ פתיחת הברז של מים חמין דכל טיפה וטיפה מים קרים שמוסיף לתוך הבוילער ממשיך הסיבה יותר ויותר להדלקת האור ומתקדם לדרכו ע"כ אינו נחשב לגרמא אלא מעשיו חוזרים ומתחדשים ע"כ נחשב זאת למעשה ודומה לדין עלוקה (המוזכר במג"א סי' שכ"ח ס"ק נ') דהעמדת עלוקה על מכה להוציא דם נחשב כמעשה בידים, עכת"ד.

ולא הבנתי דבריו בזה דבע"כ גם בנידן הזייגער שדן המהר"ם שיק הרי ג"כ מעת שמעמיד הזייגער מתקדם לדרכו ואפ"ה נחשב רק כגרמא (כמו שהעיר גם מעכ"ת בהערה מספר 20) וע"כ יש לחלק דהסברא שכתב המהר"ם שיק להחמיר הוא רק באופן שהכל כבר מוכן רק שעדיין לא נגמר הפעולה אז אמרינן דמשעת התחלת עשייה מתקדם לדרכו ואף שלא נגמר עדיין מ"מ אמרינן שמעשיו מתחדשין והכל נחשב לעשייה, משא"כ נידן הזייגער דבשעת הפעולה עדיין ליכא שום אש

בזה דכאן כיון דרק הוא משתמש בהסקה זו א"כ כמעט בהכרח שבמשך היו"ט בעת פתיחת הברו יגרום עי"ז שיודלק האש שע"י ומחלק בין נידן הסקה של רבים שיתכן שיודלק האור ע"י משתמש אחר, משא"כ בנידן שרק משפחה אחת משתמש עם ההסקה (שחוץ מחילוק זה לא הבנתי חילוק אחר דבפשטות לפי גודל הבית משתמשים בו מספר הדיירים, ולפי החשבון מתקנים ההסקה דבבית גדול מתקנים מיחם שמכיל בתוכו הרבה מים וכן בבית שמיוחד רק לדיור אחד מתקנים מיחם קטנה וא"כ מציאות הדלקת האש מהסקה גדולה להסקה קטנה הם שוים בערך, ורק החילוק הוא דכשיש הרבה דיירים והרבה אנשים משתמשים עם המים חמים נחשב כל אחד לספק פ"ר דאולי לא הוא יהיה הגורם להדלקת אש אלא האחר משא"כ במשפחה אחת) וא"כ לא הבנתי כלל מה שכ' לחלק דגם במשפחה אחת יש כמה אנשים שכ"א משתמש עם המים חמים וא"כ דומה ממש לשם.

ועוד והוא העיקר דאף אם רק איש אחד משתמש עם המים חמים מ"מ מה איכפת לו שבמשך כל היו"ט יהיה ודאי נדלק האש מ"מ בכל פתיחת המים יש ספק על פתיחה זו ומה לנו לצרף כל פתיות המים לחשבו לפ"ר כיון דבכל פתיחה יש ספק.

ומה שכתב מעכ"ת באות ז' דנידן דידן נחשב לדבר המתכוין כבר הערתי ע"ז בדברינו (באות ב') דבנידן דידן ברור שנחשב לדבר שאין מתכוין רק דהוי כהוי כפסיק רישא דניחא ליה מ"מ שייך שפיר לצרף שי' הפוסקים דספק פ"ר מותר.

אם מולד ניצוץ אש הוי איסור מה"ת

יא) ועוד רגע אדבר על מה שכתב מע"כ

מהיכי תיתי לומר דעשייה שלו בשלב הראשון יהא נחשב כמעשה, כמו שהארכנו במכתב בשם היר רמה דדבר זה ג"כ סיבה שיהא נקרא גרם ולא מעשה, ובפרט בנידן שהוא דומה לסוף החמה לבוא עכ"פ אין שום ראייה שסברת המהר"ם שי"ק נאמר בנידון זה.⁶

עכ"פ תמצית דברינו, שמצד ב' סברת יש לחלק ביסוד הדברים שמחמיר המהר"ם שיק דאם מתקדם שמעשיו נחשב לעשייה א. דזהו דוקא כשאין צריך לחדש אחר מעשיו כלום משא"כ בניד"ד דהאש ליכא בעולם, ב. דזהו דוקא כשהכל נעשה בשלב אחד משא"כ בניד"ד.

אם מולד אש כפתיחת הברו נחשב לפ"ר

י) עוד כתב מעכ"ת (באות ו') והעיר על מה שהבאתי משו"ת ויען יוסף (סי' שכ"ו) שכ' להתיר נידן שאלתינו מטעם דהוי ספק פסיק רישא, ומעכ"ת מחלק בחילוקא דרבנן דההיתר שייך רק באופן שהרבה דירות משתמשים בהסקה אחת א"כ יתכן שלא יודלק האור דדינו שיהא מספיק החמין שיש כבר בהבולעור (ע"כ לא יגרום הדלקת אש על ידי פתיחת הברו מים), והגם שיצטרך במשך היו"ט ליותר מים חמים הרי יתכן מאוד שיודלק האור ע"י משתמש אחר מהדיירים באותו בנין, וגם יתכן שבשעה שפותח הברו מים חמים ממילא דלק האור מחמת הרבה דיירים באותו הבית ע"כ נחשב כ"ז לספק פ"ר, אבל בניד"ד שכל דירה יש לו הסקה אחת הרי ברור שבית זו ידליק האור כפתיחת הברו, וגם הוי פ"ר ברור בשעת הדחת כלים במשפחה גדולה וקרוב מאוד להיות פ"ר בכל פעם כי לא נמצא שיהי' האור דלוק ממילא בשעת שפותח הברו, עכת"ד.

וכפי שהבנתי דבריו עיקר החילוק הוא

6 וכן יש ללמוד מדברי החזו"א (בב"ק סימן ד' אות ט' ד"ה יש) שכתב יש לעיין בבדקא דמאי כיון דכח ראשון חשיב חציו ממש ליהוי כח שני כרוח מצויה שהרי טבע המים להיות מוגרים למ"ד אשו משום חציו ותי' דהאי נמי חשיב ככח כוחו "כיון שלא נגע במים עצמו" וחשיב הליכתו כאש של ממונות.

לעשות מלאכה הוי הכל כידו אריכתא ולא כגרמא ע"כ מכל הלין טעמים אלו דעתו הרמה להחמיר בפתיחת המים חמים דנחשב למלאכה שמולד אש ביו"ט.

אות ב' השגה על יסוד א' הנ"ל דבנידון דידן אין מכוין כלל על הולדת האש.

אות ג' הערה דאף לפי ש' הסוברים (אבן העזר) דכל שמכוין למלאכה נחשב לעשייה, מ"מ בגרמא שדומה לסוף החמה לבוא לא אמרינן כן.

אות ד' הערה על יסוד ב' בדרכו בכך של מלאכה זו נחשב לעשייה, זהו דוקא כשהוא מכוין למלאכה, משא"כ בניד"ד שאין מכוין להולד אש.

אות ה' הערה על חידוש ג' בראיות מוכחת דלא אמרינן הסברא דכלי שמיוחד לכך נחשב לידו אריכתא.

אות ו' האחרונים סוברים דשבת זייגער הוי דינו כגרמא ולא אמרינן בזה ידו אריכתא.

אות ז' עוד ראיות מכמה דינים שמבואר דאף בכלי שמתוקן למלאכה מיוחד לא נחשב לעשייה.

אות ח' דברי מעכ"ת לחלוק על דברי שדמית' ניד"ד לנידן הזייגער שמתיר הגאון המהר"ם שיק, וביאור שטוב דמית'.

אות ט' עוד סברא בענין הנ"ל.

אות י' הערה על מה שכתב מע"כ לחלוק על דברי שניד"ד יש לצרף היתר מספק פסיק רישא, ומברר שניד"ד הוי בכלל ספק פ"ר.

אות יא הערה על מה שסובר הרב הנ"ל דבניד"ד הוי מולד ניצוצי אש איסור מה"ת, ומברר דליכא רק איסור דרבנן.

באות י"ד להעיר על דברי שהבאתי מדברי הפמ"ג בסי' תק"ב (מש"ז א') דניצוץ של אש הוי רק איסור דרבנן ומעכ"ת מחלק בזה דלא שייך סברת הפמ"ג אלא אם הניצוץ אינו מתקיים משא"כ בניד"ד שמתהווה ע"י הניצוץ אש אחר אז גם האש הראשון איסור מה"ת עכ"ד.

אמנם לענ"ד כשמעיינים בדברי הפמ"ג נראה להיפך מדבריו דהפמ"ג אחר שכ' חידושו דלהוליד ניצוץ אינו איסור מה"ת מפרש דמה שכ' במשנה אין מוציאין אור מאבן הוא רק איסור דרבנן ובפשטות מיירי שם שמוציא אש גמור, ואח"כ כתב דמה שמבואר במשנה להדליק נעורת של פשתן זה איסור מה"ת מיירי דמדליק האש ממים, ומשמע להדיה דאף שהאש מתקיים אח"כ לאש גדול מ"מ לא הוי דאורייתא אם מדליקו מניצוץ.

בר מן דין כבר הוכחנו במכתבי הראשון שלרוב הפוסקים הוי איסור מולד אש ביו"ט רק איסור דרבנן.

ואסיים דברי בהערכה והערצה והודאה למעכ"ת שעם טרדותיו המרובים להכלל ולהפרט, לא מחזיק טיבותא לנפשי, והשי"ת יאיר עינינו בתורתו להבין ולהשכיל ולא נכשל בדברי הלכה.

תוכן דברינו

אות א' תמצית החידוש של מעכ"ת דפתיחת מים חמים נחשב לעשייה, א. דאם היה מחשבתו של מלאכה זו לא נחשב לגרמא, ב. אם עושה המלאכה באופן שדרכו ע"י גרמא מיקרי לעשייה, ג. כשהכלי בנוי ומתוקן

שובה ישראל עד ה' אלקיך, עד חלק אלוק שלך, כי כל איש ישראל יש לו חלק אלוק ממעל, רק כשאינו טוב אז אינו אצלו, ע"כ אמר הכתוב שובה ישראל עד שתבוא לחלקך, חלק אלוק ממעל. ארפא משובתם, אני בעצמי, אעפ"כ אוהבם נדבה, אחשוב להם כאילו מעצמם התעוררו לשוב, ואח"כ אהי' כטל לישראל. (בית אהרן לשבת שובה)